S&P 3HW

Hoofdstuk 4: De baby

In het eerste jaar verandert een baby meer dan in welk ander jaar ook. In dit hoofdstuk volg je die ontwikkeling op drie gebieden, zoals je ze leerde in hoofdstuk 2: hoe een baby groeit en leert bewegen (fysiek), hoe hij leert denken (cognitief), en hoe hij een band opbouwt met de mensen rondom hem (socio-emotioneel). Je maakt kennis met drie bekende psychologen: Jean Piaget, Erik Erikson en John Bowlby.

Wat moet je kunnen?

- ✓ Een groeicurve lezen, en babyreflexen uitleggen met een voorbeeld.
- ✓ De richting en de stadia van de motorische ontwikkeling herkennen, en ze koppelen aan speelgoed.
- ✓ Schema, adaptatie, assimilatie en accommodatie uitleggen aan de hand van een situatie.
- ✓ De stappen van de sensomotorische fase herkennen, objectpermanentie uitleggen, en twee kritieken op Piaget geven.
- ✓ De crisis van Erikson voor de babytijd (vertrouwen of wantrouwen) uitleggen met voorbeelden.
- ✓ De fasen van hechting herkennen, en uitleggen wat sensitieve responsiviteit is.
- ✓ De hechtingsstijlen herkennen, en uitleggen hoe een hechtingsstoornis kan ontstaan.

Inhoud

1. Les 1: Groeien
2. Les 2: Bewegen
3. Les 3: Piaget: schema's en adaptatie
4. Les 4: De sensomotorische fase
5. Les 5: Erikson: vertrouwen of wantrouwen
6. Les 6: Hechting en hechtingsstijlen

Vaktermen

Les 1: Groeien

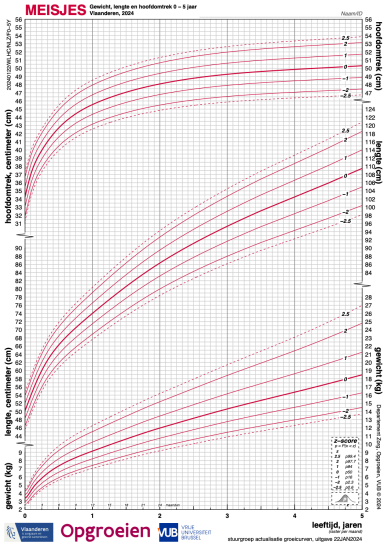
Wat moet je kunnen?

- ✓ Uitleggen hoe een groeicurve werkt, en waarom je een baby vooral met zichzelf vergelijkt
- ✓ De groei van een baby in het eerste jaar beschrijven
- ✓ Uitleggen wat babyreflexen zijn, en er drie met een voorbeeld beschrijven

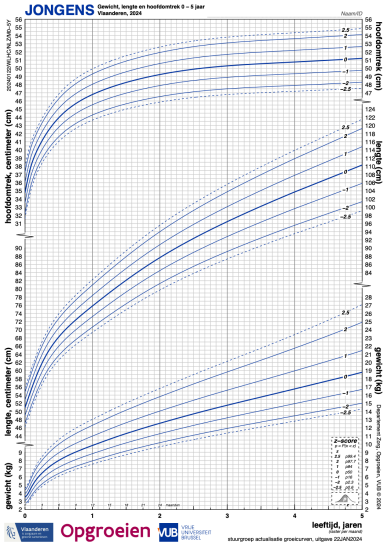
Wat denk jij?

Vraag 1 **Een baby weegt bij de geboorte ongeveer 3,3 kg. Hoeveel weegt hij ongeveer op zijn eerste verjaardag, denk je? Motiveer je antwoord.**

Zo zien de groeicurven van Kind en Gezin eruit: op één blad de hoofdomtrek (bovenaan), de lengte (in het midden) en het gewicht (onderaan), van de geboorte tot 5 jaar.

Meisjes: hoofdomtrek, lengte en gewicht (0 tot 5 jaar). Bron: Departement Zorg, Opgroeien en VUB (2024), Kind en Gezin.

Jongens: hoofdomtrek, lengte en gewicht (0 tot 5 jaar). Bron: Departement Zorg, Opgroeien en VUB (2024), Kind en Gezin.

De groei opvolgen

Bij Kind en Gezin wordt een baby regelmatig gemeten en gewogen. Die metingen komen op een **groeicurve**: een grafiek die toont hoe de lengte, het gewicht of de hoofdomtrek van kinderen meestal verandert met de leeftijd.

- In het midden loopt de lijn van de **mediaan**: de helft van de kinderen zit erboven, de helft eronder.
- Rond die lijn ligt een brede strook. Wie daarbinnen blijft, groeit zoals verwacht. Het is heel normaal dat het ene kind groter of zwaarder is dan het andere.
- Valt een meting erbuiten, of verandert een kind plots van "lijn", dan kijkt een arts of verpleegkundige verder: is het kind ziek, eet of slaapt het goed?

Het belangrijkste: je vergelijkt een baby **vooral met zichzelf**, met zijn eigen vorige metingen, en niet met andere baby's.

Sinds 2024 gebruikt Kind en Gezin nieuwe groeicurven voor kinderen tot 2 jaar. Ze werden gemaakt door de VUB, met de metingen van ongeveer 50.000 baby's die in Vlaanderen geboren werden.

Gezinsbond (2024): Dit moet je weten over de nieuwe groeicurven voor je baby

Lees het artikel van de Gezinsbond hierboven. Vat het daarna samen zoals in de studietip Vat samen: schrijf eerst zelf op wat je onthouden hebt, en kijk pas daarna in het artikel of je niets vergeten bent.

Vraag 2 **Wat zijn de drie belangrijkste boodschappen van het artikel? Schrijf ze in je eigen woorden, elk in één of twee zinnen.**

De groeicurven zelf, voor meisjes en voor jongens, vind je op de site van Kind en Gezin:

Kind en Gezin (z.d.): Opvolging groei en ontwikkeling

Bewaren je ouders nog je boekje van Kind en Gezin? Daarin staan jouw eigen groeicurven: handig voor je **levensloopboek**.

Babyreflexen

Een pasgeboren baby kan zijn bewegingen nog niet controleren. Wel heeft hij een aantal **babyreflexen**: automatische reacties op een bepaalde prikkel. Hij hoeft ze niet te leren, en hij kan ze niet tegenhouden. Sommige zijn nodig om te overleven. De meeste verdwijnen na enkele maanden.

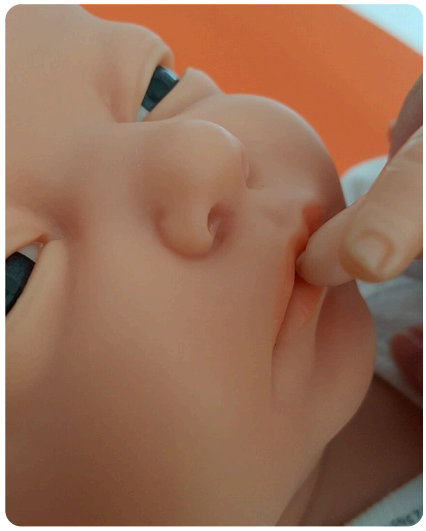
Zuigreflex	iets raakt de mond (een tepel, een speen, een vinger), en de baby begint te zuigen. Zo kan een pasgeborene meteen drinken.
Grijpreflex	iets raakt de handpalm, en de baby sluit zijn handje er stevig omheen.
Stapreflex	je houdt de baby rechtop, en zijn voetzolen raken de grond. De baby maakt een soort stapbeweging: het ene beentje buigt, het andere strekt.

Grijpreflex. Foto: Rlunaro (2010), Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.

Stapreflex. Foto: Patty2 (2006), Wikimedia Commons, publiek domein.

Zuigreflex, getoond op een oefenpop. Foto: Marta-Ipgien (2017), Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.

Vraag 3 **Vul de tabel in: schrijf bij elke reflex wat de prikkel is (wat er met de baby gebeurt), en wat de reactie is (wat de baby dan doet).**

Reflex	Prikkel	Reactie
Zuigreflex		
Grijpreflex		
Stapreflex		

Vraag 4 **Mila is 6 maanden. Ze is groter dan de meeste baby's van haar leeftijd, maar ze blijft al maanden netjes op dezelfde lijn van de groeicurve. Haar mama maakt zich zorgen. Wat zeg je haar? Leg uit.**

Les 2: Bewegen

Wat moet je kunnen?

- ✓ De richting van de grove en de fijne motoriek uitleggen
- ✓ De stadia van de motorische ontwikkeling in de juiste volgorde noemen, met hun leeftijd
- ✓ Speelgoed koppelen aan een motorisch stadium, en uitleggen waarom

Wat denk jij?

Vraag 1 **Wat leert een baby eerst: zijn hoofd rechthouden, of zitten zonder steun? Motiveer je antwoord.**

▶ **Video: scan de code met je gsm**

Het Klokhuis. (2017). *Waarom kunnen mensenbaby's niet meteen staan?* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=KGBZW2wD99s

Vraag 2 **Een kalf staat al overeind een paar minuten na zijn geboorte. Waarom duurt dat bij een mensenbaby zo lang?**

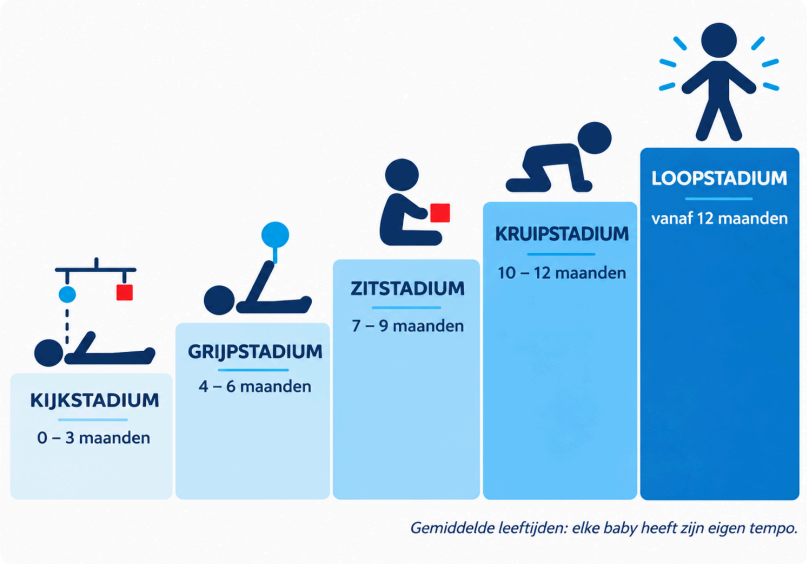
Een vaste richting

Een pasgeboren baby spartelt soms in het wilde weg. Stap voor stap krijgt hij controle over zijn spieren. In hoofdstuk 2 leerde je het verschil tussen **grove motoriek** en **fijne motoriek**. Beide ontwikkelen zich in een vaste richting:

- **Grove motoriek: van het hoofd naar de benen.** Eerst de nek, dan de schouders, dan de rug, en pas als laatste de benen.
- **Fijne motoriek: van de romp naar de vingertoppen.** Eerst de armen, dan de polsen, dan de handen, en pas als laatste de vingers.

Vijf stadia

De motorische ontwikkeling verloopt in stadia van ongeveer drie maanden. Alle leeftijden zijn gemiddelden: elke baby heeft zijn eigen tempo.

Schema: gemaakt met ChatGPT (OpenAI)

Leeftijd	Stadium	Wat de baby leert
0 – 3 maanden	**Kijkstadium**	Zijn ogen en nek gebruiken: bewegende voorwerpen volgen, het hoofdje rechthouden.
4 – 6 maanden	**Grijpstadium**	Reiken en grijpen; omrollen.
7 – 9 maanden	**Zitstadium**	Zitten zonder steun, met de handjes vrij om te spelen.
10 – 12 maanden	**Kruipstadium**	Kruipen, zich rechttrekken, en kleine dingen oppakken tussen duim en wijsvinger: de **pincetgreep**.
Vanaf 12 maanden	**Loopstadium**	Zelfstandig stappen.

Oefenen

Vraag 3 **Voor welk motorisch stadium is dit speelgoed het meest geschikt? Schrijf het stadium bij het speelgoed, en leg daarna in één zin uit waarom.**

Kies uit: Grijpstadium · Kijkstadium · Kruipstadium · Loopstadium · Zitstadium

1. Een mobiel met bewegende figuurtjes boven het bedje

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Een babygym: een boog met speeltjes die de baby kan vastpakken

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Een stapeltoren met ringen, om op de grond mee te spelen

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Een doosje met grote, platte stukjes om met duim en wijsvinger in gaatjes te steken

   Antwoord: _____ Waarom? _____

5. Een trekdiertje op wieltjes om achter zich aan te trekken

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Vraag 4 **Een baby van 5 maanden kan al goed grijpen naar een rammelaar met zijn hele hand, maar nog geen klein kruimeltje oppakken. Hoe verklaar je dat met de richting van de fijne motoriek?**

_____

_____

_____

_____

_____

Les 3: Piaget: schema's en adaptatie

Wat moet je kunnen?

- Uitleggen hoe Piaget naar de cognitieve ontwikkeling van kinderen kijkt
- Uitleggen wat een schema is, met een voorbeeld
- Assimilatie en accommodatie van elkaar onderscheiden in een situatie
- De vier fasen van Piaget in de juiste volgorde noemen

Wat denk jij?

Vraag 1 **Een peuter ziet voor het eerst een paard, en roept: "Grote hond!" Waarom zegt hij dat, denk je? Motiveer je antwoord.**

Jean Piaget

Jean Piaget in 1972 in Amsterdam, met koningin Juliana, toen hij de Erasmusprijs kreeg. Foto: Anefo (1972), Wikimedia Commons, publiek domein (CC0).

Jean Piaget (1896–1980) was een Zwitserse ontwikkelingspsycholoog. Hij onderzocht hoe het denken van kinderen zich ontwikkelt. Volgens Piaget is een kind een **actieve onderzoeker**: door zijn omgeving waar te nemen en ermee te spelen, bouwt het zelf zijn kennis op. Een kind heeft dus een interessante omgeving nodig, waarin het veel kan ontdekken.

Schema's

> **DEFINITIE**
> Een **schema** is een idee van hoe de werkelijkheid in elkaar zit.

Bijvoorbeeld:

- Een gezicht heeft twee ogen, een neus en een mond.
- Als de bel gaat, doet mama de deur open.
- Onze hond Max is een harig dier met vier poten.

Schema's aanpassen

Merkt een kind dat een schema niet klopt of niet volstaat, dan past het zijn schema aan. Dat heet **adaptatie**. Adaptatie gebeurt op twee manieren:

Assimilatie	het kind gebruikt een **bestaand schema** in een nieuwe situatie. Bijvoorbeeld: de buren hebben ook een harig dier met vier poten. "Dat is ook een hond!"
Accommodatie	het schema **past niet meer**, en het kind past het aan of maakt een nieuw schema. Bijvoorbeeld: de kat van een vriendje is ook harig en heeft vier poten, maar blaft niet. "Een kat is geen hond."

Zo verloopt leren volgens Piaget in een cirkel. Het kind is in **evenwicht**: zijn schema's werken. Dan komt het iets nieuws tegen en raakt het in **onevenwicht**. Door assimilatie en accommodatie past het zich aan, tot het een nieuw evenwicht bereikt, op een hoger niveau.

Schema: gemaakt door Claude (Anthropic)

Vier fasen

Piaget verdeelt de cognitieve ontwikkeling in vier fasen:

Leeftijd	Fase
0 tot 2 jaar	Sensomotorische fase
2 tot 7 jaar	Preoperationele fase
7 tot 12 jaar	Concreet-operationele fase
Vanaf 12 jaar	Formeel-operationele fase

In dit hoofdstuk bestudeer je de eerste fase, de sensomotorische fase: in les 4. De andere fasen komen in de volgende hoofdstukken.

Oefenen

Vraag 2 **Is dit assimilatie of accommodatie? Schrijf het juiste woord bij elke situatie, en leg daarna in één zin uit waarom.**

Kies uit: Accommodatie · Assimilatie

1. Noor kan uit een beker drinken. Ze krijgt een nieuwe beker met een andere kleur, en drinkt er meteen uit.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Ayoub denkt dat alles wat rond is, kan rollen. Hij duwt tegen een ronde koek die plat op tafel ligt: die rolt niet. Nu weet hij dat niet alles wat rond is, rolt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Een baby schudt zijn rammelaar om geluid te maken. Hij krijgt een sleutelbos, en schudt ook die.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Een kleuter noemt elke man met een baard "opa". Hij leert dat niet elke man met een baard een opa is.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

5. Een peuter kan blokken in een doos gooien. Hij gooit nu ook zijn knuffels in de doos.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Vraag 3 **Bij "Wat denk jij?" riep een peuter "Grote hond!" bij een paard. Is dat assimilatie of accommodatie? En wat gebeurt er als hij leert dat het een paard is?**

Les 4: De sensomotorische fase

Wat moet je kunnen?

- Uitleggen wat de sensomotorische fase is
- De stappen van de sensomotorische fase in de juiste volgorde herkennen, met een voorbeeld
- Uitleggen wat objectpermanentie is
- Twee kritieken op de theorie van Piaget geven

Wat denk jij?

Vraag 1 **Je verstopt een speeltje onder een doek, terwijl een baby van 5 maanden kijkt. De baby zoekt het niet. Waarom niet, denk je? Motiveer je antwoord.**

Leren door te voelen en te doen

De **sensomotorische fase** is de eerste fase van Piaget: van 0 tot ongeveer 2 jaar. Een baby leert in deze fase door **waar te nemen** (sensorisch) en **te bewegen en te doen** (motorisch). Echt nadenken, in zijn hoofd, kan hij nog niet.

Stap voor stap

Piaget verdeelt de sensomotorische fase in stappen. Deze cursus volgt er vijf, tot 18 maanden:

Reflexhandelingen (0 – 1 maand)	de baby doet vooral wat zijn **babyreflexen** hem laten doen. Toch past hij zich al aan: wie aan de borst drinkt, leert ook zuigen aan een fles of een fopspeen.
Primaire circulaire reacties (1 – 4 maanden)	de baby doet iets met zijn **eigen lichaam**, eerst toevallig. Omdat het aangenaam voelt, herhaalt hij het telkens opnieuw. Bijvoorbeeld: duimzuigen, zijn handjes openen en sluiten.
Secundaire circulaire reacties (4 – 8 maanden)	de baby herhaalt handelingen omdat ze iets doen in de **buitenwereld**. Hij kijkt en grijpt beter: de oog-handcoördinatie werkt vlotter. Bijvoorbeeld: met een rammelaar schudden omdat die geluid maakt.
Intentioneel handelen (8 – 12 maanden)	de baby doet iets **met een doel**, omdat hij weet wat er zal volgen. Een eerste vorm van denken. Bijvoorbeeld: aan een dekentje trekken om het speeltje dat erop ligt te pakken.
Tertiaire circulaire reacties (12 – 18 maanden)	het kind **experimenteert**: het herhaalt handelingen, maar telkens een beetje anders, om te zien wat er gebeurt. Bijvoorbeeld: met verschillende voorwerpen op tafel kloppen om de geluiden te horen.

Circulair betekent "in een cirkel": de baby herhaalt een handeling telkens opnieuw.

Objectpermanentie

> **DEFINITIE**
> **Objectpermanentie** is het besef dat voorwerpen en personen blijven bestaan, ook als je ze niet meer ziet of hoort.

Volgens Piaget ontstaat objectpermanentie rond **8 maanden**. Valt een koekje van de kinderstoel, dan kijkt de baby vanaf die leeftijd naar beneden om het te zoeken. Daarom vinden baby's vanaf dan **kiekeboe** en verstopspelletjes zo leuk: ze weten dat je er nog bent, en wachten tot je weer tevoorschijn komt.

Kritieken op Piaget

Wetenschappers bekijken elkaars werk kritisch. Ook een beroemde theorie kan later niet helemaal blijken te kloppen, door nieuwe kennis en betere onderzoeksmethoden.

1. Te weinig kinderen. Piaget baseerde zijn theorie op observaties van een kleine groep kinderen, onder wie zijn eigen kinderen. Weet je nog uit hoofdstuk 1? Wetenschappelijke kennis steunt op groepen die lijken op de hele bevolking. Wat je bij een paar kinderen ziet, kun je niet zomaar veralgemenen: kinderen uit een andere cultuur of een ander gezin ontwikkelen zich misschien anders.

2. Baby's kunnen meer dan Piaget dacht. In 1991 toonden de onderzoekers **Renée Baillargeon en Julie DeVos** baby's van drie à vier maanden een figuurtje dat achter een scherm verdween en weer verscheen. Bovenaan het scherm zat een opening. Een groot figuurtje had je door die opening moeten zien, maar dat gebeurde niet. De baby's keken daar **langer** naar: ze waren verbaasd. Blijkbaar wisten ze dat het figuurtje bleef bestaan achter het scherm. Objectpermanentie is dus misschien al veel vroeger aanwezig dan Piaget dacht.

Baillargeon & DeVos (1991): Object permanence in young infants: Further evidence (Engels, de samenvatting van het onderzoek)

Toch blijft Piaget heel belangrijk. Hij was de eerste die een kind zag als een **actieve onderzoeker** die zelf zijn kennis opbouwt, en de meeste psychologen volgen nog altijd de basis van zijn theorie.

Oefenen

Vraag 2 **In welke stap van de sensomotorische fase zit deze baby? Schrijf de stap bij de situatie, en leg daarna in één zin uit waarom.**

Kies uit: Intentioneel handelen · Primaire circulaire reacties · Reflexhandelingen · Secundaire circulaire reacties · Tertiaire circulaire reacties

1. Een baby van 3 weken begint te zuigen zodra je zijn wang aanraakt bij zijn mond.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Een baby van 3 maanden steekt telkens opnieuw zijn vuistje in zijn mond.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Een baby van 6 maanden slaat met zijn hand op het water in bad, en doet het opnieuw omdat het spat.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Een baby van 10 maanden duwt een kussen weg om de bal te pakken die erachter ligt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

5. Een peuter van 15 maanden laat telkens iets anders van de tafel vallen: een lepel, een blokje, een knuffel. Hij kijkt hoe elk voorwerp valt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Vraag 3 **Waarom is het onderzoek van Baillargeon en DeVos een kritiek op Piaget? Leg uit in je eigen woorden.**

Les 5: Erikson: vertrouwen of wantrouwen

Wat moet je kunnen?

- ✓ Uitleggen wat Erikson bedoelt met een crisis tussen twee polen
- ✓ Uitleggen wat er gebeurt als een crisis goed of minder goed afloopt
- ✓ De crisis van de babytijd (vertrouwen of wantrouwen) uitleggen met een voorbeeld

Wat denk jij?

Vraag 1 **Een baby huilt 's nachts. Bij Jonas komt er telkens iemand om hem te troosten. Bij Lucas komt er soms iemand, en soms niet. Wat leren Jonas en Lucas over de wereld, denk je? Motiveer je antwoord.**

Erik Erikson

Erik Erikson (1902–1994) was een Duits-Amerikaanse psycholoog. Zijn theorie gaat over de **socio-emotionele** ontwikkeling, doorheen het hele leven.

Volgens Erikson zit de mens vol tegenstrijdigheden. Wat jij wilt, komt niet altijd overeen met wat anderen van je willen. In elke levensfase krijg je daardoor te maken met een typische uitdaging: een **crisis**.

Een crisis tussen twee polen

In elke crisis staan twee **polen** tegenover elkaar: een positieve en een negatieve. Je zoekt een evenwicht tussen die twee uitersten. Hoe de mensen rondom jou met je omgaan, heeft veel invloed op hoe de crisis afloopt.

Een crisis loopt goed af	Een crisis loopt minder goed af
De positieve pool krijgt de overhand.	Je blijft hangen in de negatieve pool.
Je leert iets belangrijks dat je later nog nodig hebt.	Je mist een vaardigheid die je later nodig hebt.
Je groeit psychisch, en kunt volgende problemen beter aan.	Volgende crisissen worden moeilijker.

Erikson beschrijft acht levensfasen, elk met een eigen crisis: baby, peuter, kleuter, schoolkind, adolescent, jongvolwassene, volwassene en oudere. In de volgende hoofdstukken zie je telkens de crisis van die fase.

Levensfase	Positieve pool	Negatieve pool
Babytijd (0 – 1 jaar)	vertrouwen	wantrouwen
Peutertijd (1 – 2,5 à 3 jaar)	zelfstandigheid	twijfel en schaamte
Kleutertijd (2,5 à 3 – 6 jaar)	initiatief	schuld
Kindertijd (6 – 12 jaar)	activiteit	minderwaardigheid
Adolescentie (12 – 18 jaar)	identiteit	identiteitsverwarring
Jongvolwassenheid (18 – 30 jaar)	intimiteit	isolement
Middenvolwassenheid (30 – 65 jaar)	generativiteit	stagnatie
Late volwassenheid (vanaf 65 jaar)	integriteit	wanhoop

Dit filmpje legt de acht fasen kort uit, met een voorbeeld bij elke crisis. Het is in het Engels; zet de Nederlandse ondertitels aan met de knop **CC** en het tandwieltje.

▶ **Video: scan de code met je gsm**

Sprouts. (2017, 23 april). *Erikson's 8 stages of psychosocial development explained* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=aYCBdZLCDBQ

De babytijd: vertrouwen of wantrouwen

De eerste crisis gaat over **vertrouwen** tegenover **wantrouwen**.

DEFINITIE

Basisvertrouwen is het gevoel van een baby dat hij op de mensen rondom hem kan rekenen, en dat de wereld veilig is.

- **Vertrouwen**: de ouders of verzorgers geven liefde, knuffelen, en zorgen goed voor de baby. Als er iets scheelt, komt er iemand. De baby leert: ik kan op hen rekenen.
- **Wantrouwen**: de baby krijgt weinig aandacht, of weet nooit wat hij kan verwachten. Hij leert: ik kan op niemand rekenen.

Wat Erikson **vertrouwen** noemt, lijkt sterk op wat andere psychologen **hechting** noemen: daarover gaat les 6.

Oefenen

Vraag 2 **Helpt deze situatie de baby vooral om vertrouwen of om wantrouwen te ontwikkelen?**

Kies uit: Vertrouwen · Wantrouwen

1. Als Sami huilt van de honger, krijgt hij snel te eten.

   Antwoord: _____

2. De verzorgers in de crèche van Hanna veranderen elke week, en niemand kent haar goed.

   Antwoord: _____

3. Papa knuffelt en troost Yara als ze geschrokken is van een harde knal.

   Antwoord: _____

4. Als Tom huilt, wordt er soms boos geroepen en soms gewoon niet gereageerd.

   Antwoord: _____

Vraag 3 **Waarom is het volgens Erikson belangrijk dat de crisis van de babytijd goed afloopt, ook voor later?**

_____

_____

_____

_____

_____

Les 6: Hechting en hechtingsstijlen

Wat moet je kunnen?

- Uitleggen wat hechting is
- Uitleggen wat Lorenz en Harlow ontdekten over hechting
- De fasen van hechting herkennen, met hun leeftijd
- Uitleggen wat sensitieve responsiviteit is, en welke invloed het heeft op hechting
- Uitleggen hoe de vreemde-situatietest werkt
- De vier hechtingsstijlen herkennen in gedrag
- Uitleggen waarom een veilige hechting belangrijk is
- Uitleggen hoe een hechtingsstoornis kan ontstaan, en wat de gevolgen kunnen zijn

Wat denk jij?

Vraag 1 **Een baby van 4 maanden lacht naar iedereen, ook naar vreemden. Een baby van 9 maanden begint te huilen als hij bij een onbekende op schoot zit. Is er iets mis met de tweede baby, denk je? Motiveer je antwoord.**

Vraag 2 **Twee peuters worden in de crèche afgezet. Ines huilt als mama vertrekt, maar 's avonds loopt ze blij naar mama toe en is ze meteen getroost. Kobe huilt niet als papa vertrekt, en kijkt 's avonds nauwelijks op als papa binnenkomt. Welk kind heeft volgens jou de sterkste band met zijn ouder? Motiveer je antwoord.**

Wat is hechting?

> **DEFINITIE**
> **Hechting** is de sterke emotionele band tussen twee mensen, zoals tussen een ouder en een kind. Een hechte band geeft een gevoel van veiligheid en nabijheid.

Konrad Lorenz (links) en Nikolaas Tinbergen in 1978. Ze kregen samen de Nobelprijs voor hun onderzoek naar het gedrag van dieren. Foto: Max Planck Gesellschaft (1978), Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0.

Konrad Lorenz (1903–1989), een Oostenrijkse dierkundige, deed experimenten met pasgeboren ganzenkuikens. Hij zorgde ervoor dat hij het eerste was wat de kuikens zagen toen ze uit het ei kwamen. De kuikens volgden hem daarna overal: ze hadden zich aan hem gehecht. Die snelle, sterke binding vlak na de geboorte heet **inprenting**. Bij mensen gaat hechting veel trager, maar ook bij hen is het begin van het leven belangrijk.

Lichaamscontact: het experiment van Harlow

Harry Harlow (1905–1981), een Amerikaanse psycholoog, deed in de jaren 1950 experimenten met jonge resusaapjes. Hij zette ze in een kooi met twee "moeders": een moeder van ijzerdraad met een flesje melk, en een moeder van zachte stof zonder melk. De aapjes dronken bij de ijzeren moeder, maar brachten bijna al hun tijd door tegen de zachte, stoffen moeder. Als ze schrokken, liepen ze naar haar toe.

> ▶ **Video: scan de code met je gsm**
>
> Open Orthopedagogie. (2024, 13 juni). *De aapjes van Harlow* [Video]. YouTube.
> https://www.youtube.com/watch?v=g25Ol9TK-6E

Vraag 3 **Bekijk de video. De ijzeren moeder gaf melk, de zachte moeder niet. Toch kozen de aapjes de zachte moeder. Waarom, denk je? En wat zegt dat over wat een baby nodig heeft?**

Harlow besloot: een jong heeft niet alleen voedsel nodig, maar ook **lichaamscontact** en geborgenheid. Zijn experimenten zouden vandaag niet meer mogen, omdat ze de aapjes veel leed bezorgden.

De fasen van hechting

De Britse psycholoog **John Bowlby** (1907–1990) onderzocht hoe hechting zich bij mensen ontwikkelt. Hij beschreef fasen:

Pasgeborene	**huilen en lichaamscontact.** De baby trekt de aandacht met zijn schattige uiterlijk (een groot voorhoofd, bolle wangen, grote ogen) en met huilen: zo laat hij weten dat hij honger heeft, pijn of vastgenomen wil worden.
6 weken tot 6 maanden	de **sociale glimlach**. Rond 6 weken lacht de baby voor het eerst echt, terwijl hij naar een gezicht kijkt. Hij lacht naar iedereen, maar krijgt stilaan een voorkeur voor de mensen die het best voor hem zorgen.
Vanaf 6 maanden	**groeiende hechting.** De baby wil vooral bij één of twee vaste personen zijn, zijn **hechtingsfiguren**: meestal mama en/of papa, later ook bijvoorbeeld oma of de onthaalouder. Vooral zij kunnen hem troosten.

Rond **8 maanden** wordt dat heel duidelijk. De baby krijgt:

Vreemdenangst	angst bij minder bekende mensen. Bijvoorbeeld: huilen bij oma op schoot.
Scheidingsangst	angst als de hechtingsfiguur weggaat. Bijvoorbeeld: huilen als papa de crèche verlaat.

Samen noemt men dat ook de **achtmaandenangst**. Pas rond 2,5 jaar vertrouwt een kind gemakkelijker minder bekende mensen.

Sensitieve responsiviteit

Wat hebben ouders nodig om een goede band op te bouwen? Bowlby noemt het **sensitieve responsiviteit**: de ouders voelen aan wat er met de baby aan de hand is, en reageren er gepast op.

- **Sensitiviteit**: aandacht hebben voor de signalen van het kind. Huilt hij van honger, van pijn of van vermoeidheid?
- **Responsiviteit**: gepast reageren op die signalen: eten geven, troosten, laten slapen.

Ook warmte (knuffelen, troosten) en plezier maken (samen spelen) horen erbij. Je herkent het idee uit les 5: zo leert een baby **vertrouwen**.

De vreemde-situatietest

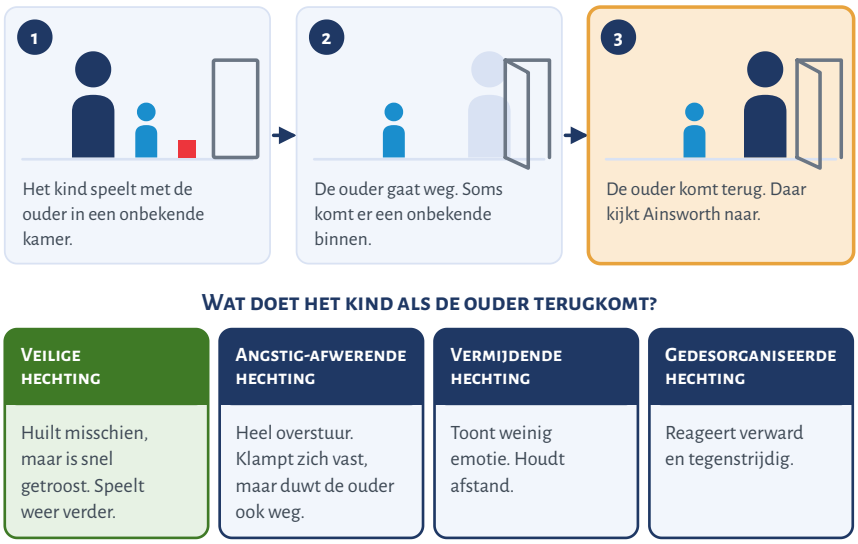
De Amerikaanse ontwikkelingspsychologe **Mary Ainsworth** (1913–1999) wilde nagaan of een kind veilig gehecht is. Ze bedacht de **vreemde-situatietest**:

1. Een kind speelt met zijn ouder in een onbekende kamer.
2. Na een tijdje verlaat de ouder de kamer. Soms komt er een onbekende binnen.
3. Even later komt de ouder terug.

Ainsworth keek vooral naar het moment waarop de ouder **terugkomt**. Laat het kind zich gemakkelijk troosten, of niet? Dat is een **observatie**, zoals je leerde in hoofdstuk 1.

Vier hechtingsstijlen

Veilige hechting	het kind huilt misschien als de ouder weggaat, maar is snel getroost als hij terugkomt. Het gaat zonder angst op verkenning. De ouders geven liefdevolle aandacht, en troosten als dat nodig is.
Angstig-afwerende hechting	het kind is heel overstuur als de ouder weggaat, en is moeilijk te troosten als hij terugkomt. Het klampt zich vast, maar duwt de ouder ook weg. De ouders reageren vaak onvoorspelbaar: het kind weet niet wat het kan verwachten.
Vermijdende hechting	het kind toont weinig emotie als de ouder weggaat of terugkomt. Het houdt afstand en verstopt wat het voelt. De ouders reageren afstandelijk op wat het kind nodig heeft.
Gedesorganiseerde hechting	het kind reageert verward en tegenstrijdig, een mengeling van de twee vorige stijlen. Dit vierde type werd later ontdekt. Het kan een gevolg zijn van mishandeling of verwaarlozing.

Schema: gemaakt door Claude (Anthropic)

De test in beeld

▶ **Video: scan de code met je gsm**

Mindyour class. (2016, 25 maart). *The Strange Situation - Reunion ~ Nederlandse ondertiteling* [Video]. YouTube.

https://www.youtube.com/watch?v=KXMmo6AkYuE

In de video zie je drie kinderen in de vreemde-situatietest. Let vooral op wat elk kind doet als zijn mama **terugkomt**:

1. het eerste kind (vanaf 0:20, mama komt terug om 1:35);
2. het tweede kind (vanaf 2:13, mama komt terug om 2:36);
3. het derde kind (vanaf 3:13, mama komt terug om 3:30).

Vraag 4 **Welke hechtingsstijl herken je bij elk kind? Beschrijf telkens wat je ziet, en leg uit waarom het bij die stijl past.**

Waarom een veilige hechting belangrijk is

Veilig gehechte kinderen hebben een gezond **zelfvertrouwen**. Ze durven op verkenning te gaan, en leren daardoor veel bij (cognitief). Ze leren ook vlot met anderen omgaan (socio-emotioneel). Hechting is dus belangrijk voor de hele ontwikkeling.

Een hechtingsstoornis

Soms voelt een kind zich niet veilig bij zijn hechtingsfiguren: door verwaarlozing of mishandeling, of omdat de verzorgers heel vaak wisselen. In ernstige gevallen kan er een **hechtingsstoornis** ontstaan. Kinderen (en later volwassenen) met een hechtingsstoornis:

- hebben het moeilijk om dichte relaties aan te gaan, en houden mensen op afstand om niet opnieuw gekwetst te worden;
- kunnen zich minder goed inleven in anderen;
- reageren soms agressiever bij conflicten.

Herken je de opvoedingsstijlen uit hoofdstuk 2? Bij een **onverschillige** opvoeding (weinig warmte, weinig controle) is de kans op hechtingsproblemen het grootst: het kind krijgt weinig aandacht, en weet niet wat het aan zijn ouders heeft.

Belangrijk om te beseffen: een onveilige hechting in de kindertijd is geen eindpunt. Herstel op latere leeftijd is vaak nog mogelijk.

Oefenen

Vraag 5 **In welke fase van de hechting zit deze baby? Schrijf de fase bij de situatie, en leg daarna in één zin uit waarom.**

Kies uit: Groeiende hechting · Huilen en lichaamscontact · Sociale glimlach

1. Een baby van 2 weken huilt tot hij opgepakt en tegen papa's borst gelegd wordt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Een baby van 3 maanden lacht breed naar de buurvrouw die hij nooit eerder zag.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Een baby van 9 maanden kruipt weg van een onbekende bezoeker en klampt zich vast aan mama.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Een baby van 10 maanden huilt hard als zijn onthaalmoeder hem afgeeft aan een invaller.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Vraag 6 **Een baby huilt. Zijn papa kijkt of hij een vuile pamper heeft, maar die is proper. Dan merkt hij dat de baby wrijft in zijn ogen, en legt hem in bed om te slapen. Leg met de begrippen uit deze les uit wat de papa doet.**

_____

_____

_____

_____

_____

Vraag 7 **Bij welke hechtingsstijl past dit gedrag het best? Schrijf de stijl bij het gedrag, en leg daarna in één zin uit waarom.**

Kies uit: Angstig-afwerende hechting · Gedesorganiseerde hechting · Veilige hechting · Vermijdende hechting

1. Een kind speelt rustig verder in de kamer, en kijkt nauwelijks op als zijn ouder terugkomt.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

2. Een kind huilt als zijn ouder weggaat, rent naar hem toe als hij terugkomt, en speelt daarna weer vrolijk verder.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

3. Een kind krijst als zijn ouder weggaat. Als de ouder terugkomt, wil het opgepakt worden, maar slaat het hem ook.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

4. Een kind loopt naar zijn ouder toe als die terugkomt, blijft dan plots stokstijf staan, en loopt weer weg.

   Antwoord: _____ Waarom? _____

Vraag 8 **Waarom loopt een kind dat in de eerste jaren telkens bij andere pleeggezinnen of verzorgers terechtkomt, meer kans op hechtingsproblemen? Gebruik het begrip hechtingsfiguur.**

_____

_____

_____

_____

_____

Meer weten

Extra, niet verplicht

Wil je meer zien? Wat gebeurt er met een baby als zijn ouder plots niet meer reageert, omdat die op zijn gsm kijkt? Universiteit van Nederland (2023): Verpesten smartphones de band met je kind?

Meer weten: herstel na onveilige hechting

Extra, niet verplicht

Wie daar meer over wil weten, vindt hieronder enkele (Engelstalige, wetenschappelijke) bronnen.

- De hechting in de babytijd voorspelt de hechting op volwassen leeftijd maar in beperkte mate: hoe meer tijd er voorbijgaat, hoe meer er verandert.
  Pinquart e.a. (2013): Meta-analytic evidence for stability in attachments from infancy to early adulthood
- Jongeren en volwassenen die als kind een moeilijke band hadden met hun ouders, vinden vaak toch een manier om zich veilig te hechten, dankzij andere steunende personen: een grootouder, een leerkracht, een partner of een therapeut.
  Roisman e.a. (2002): Earned-secure attachment status in retrospect and prospect
- Ook na ernstige verwaarlozing is herstel mogelijk, maar dan is het belangrijk om op tijd in te grijpen. Uit het Bucharest Early Intervention Project blijkt dat kinderen die in Roemeense weeshuizen ernstig emotioneel verwaarloosd werden, maar vóór de leeftijd van twee jaar in een pleeggezin terechtkonden, vaker een veilige hechting ontwikkelden dan kinderen die in het weeshuis bleven.
  Smyke e.a. (2010): Placement in foster care enhances quality of attachment among young institutionalized children
- Ouders die er niet goed in slagen om sensitief en responsief te zijn voor hun kinderen, kunnen geholpen worden. Korte, gerichte begeleiding die inspeelt op wat in dat gezin specifiek moeilijk loopt, werkt daarbij het best.
  Bakermans-Kranenburg e.a. (2003): Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood

Vaktermen

Accommodatie
Een schema aanpassen of een nieuw schema maken, omdat het bestaande niet meer past.

Adaptatie
Volgens Piaget: je schema's aanpassen aan de werkelijkheid, door assimilatie en accommodatie.

Angstig-afwerende hechting
Het kind is erg overstuur bij een scheiding, en moeilijk te troosten: het klampt zich vast en duwt weg.

Assimilatie
Een bestaand schema gebruiken in een nieuwe situatie.

Babyreflex
Een automatische reactie van een pasgeboren baby op een bepaalde prikkel. De meeste verdwijnen na enkele maanden.

Basisvertrouwen
Het gevoel van een baby dat hij op de mensen rondom hem kan rekenen, en dat de wereld veilig is.

Crisis
Volgens Erikson: de typische uitdaging van een levensfase, een conflict tussen een positieve en een negatieve pool.

Gedesorganiseerde hechting
Het kind reageert verward en tegenstrijdig op zijn ouder; kan een gevolg zijn van mishandeling of verwaarlozing.

Grijpreflex
Babyreflex: iets raakt de handpalm, en de baby sluit zijn handje erom.

Grijpstadium
Motorisch stadium van 4 tot 6 maanden: de baby leert reiken, grijpen en omrollen.

Groeicurve
Een grafiek die toont hoe de lengte, het gewicht of de hoofdomtrek van kinderen meestal verandert met de leeftijd.

Hechting
De sterke emotionele band tussen twee mensen, zoals tussen een ouder en een kind.

Hechtingsfiguur
Een vaste persoon aan wie een baby zich hecht, en die hem kan troosten.

Hechtingsstoornis
Een ernstig hechtingsprobleem: moeite om relaties aan te gaan en anderen te vertrouwen, door verwaarlozing, mishandeling of vaak wisselende verzorgers.

Inprenting
Een snelle, sterke binding vlak na de geboorte, zoals bij de ganzenkuikens van Lorenz.

Intentioneel handelen
Stap 4 van de sensomotorische fase (8 – 12 maanden): iets doen met een doel, omdat je weet wat er zal volgen.

Kijkstadium
Motorisch stadium van 0 tot 3 maanden: de baby leert zijn ogen en nek gebruiken.

Kruipstadium
Motorisch stadium van 10 tot 12 maanden: de baby leert kruipen, zich rechttrekken en de pincetgreep.

Loopstadium
Motorisch stadium vanaf 12 maanden: het kind leert zelfstandig stappen.

Objectpermanentie
Het besef dat voorwerpen en personen blijven bestaan, ook als je ze niet meer ziet of hoort.

Pincetgreep
Iets kleins oppakken tussen duim en wijsvinger.

Primaire circulaire reacties
Stap 2 van de sensomotorische fase (1 – 4 maanden): handelingen met het eigen lichaam, herhaald omdat ze aangenaam voelen.

Reflexhandelingen
Stap 1 van de sensomotorische fase (0 – 1 maand): de baby doet vooral wat zijn babyreflexen hem laten doen.

Scheidingsangst
Angst van een baby als zijn hechtingsfiguur weggaat, typisch rond 8 maanden.

Schema
Volgens Piaget: een idee van hoe de werkelijkheid in elkaar zit.

Secundaire circulaire reacties
Stap 3 van de sensomotorische fase (4 – 8 maanden): handelingen herhaald omdat ze iets doen in de buitenwereld.

Sensitieve responsiviteit
Aandacht hebben voor de signalen van een kind, en er gepast op reageren.

Sensomotorische fase
De eerste fase van Piaget (0 tot ongeveer 2 jaar): de baby leert door waar te nemen en te doen.

Sociale glimlach
De eerste echte glimlach van een baby (rond 6 weken), terwijl hij naar een gezicht kijkt.

Stapreflex
Babyreflex: de voetzolen raken de grond terwijl de baby rechtop gehouden wordt, en hij maakt een stapbeweging.

Tertiaire circulaire reacties
Stap 5 van de sensomotorische fase (12 – 18 maanden): experimenteren, handelingen herhalen met variatie.

Veilige hechting

Het kind is snel getroost als de ouder terugkomt, en gaat zonder angst op verkenning.

Vermijdende hechting

Het kind toont weinig emotie bij vertrek en terugkomst van de ouder, en houdt afstand.

Vreemde-situatietest

Het onderzoek van Ainsworth: hoe reageert een kind als zijn ouder weggaat en terugkomt?

Vreemdenangst

Angst van een baby bij minder bekende mensen, typisch rond 8 maanden.

Zitstadium

Motorisch stadium van 7 tot 9 maanden: de baby leert zitten zonder steun, met de handjes vrij.

Zuigreflex

Babyreflex: iets raakt de mond, en de baby begint te zuigen.